

Znaczenie geografii według uczniów liceum ogólnokształcącego

Krzysztof Kopec

Katedra Geografii Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Gdański, Gdańsk

Wprowadzenie

W ostatnich latach wielokrotnie rozważano rolę, miejsce i znaczenie geografii albo geografów w edukacji szkolnej (Chełmicki, Walczak 1999), zwłaszcza w kontekście reformy systemu oświaty (Domachowska 1998; Makowska, Makowski 2004; Piskorz 2000; Plit 2002; Sielatycki 1998; Wojtanowicz 2000). Kreślony obraz najczęściej daleki był od optymizmu. Jego dopełnieniem były sygnały o niezadowalającym poziomie wiedzy i umiejętności geograficznych uczniów lub absolwentów polskich szkół (Anisiewicz 2005a, 2005b; Jędrusik 2002). Wszystkie te opinie były formułowane przez nauczycieli, metodyków czy naukowców. Wyraźnie brakuje natomiast oceny znaczenia geografii z punktu widzenia uczniów. Wyjątkiem są prace autorstwa M. Mularczyka (1993) oraz M. Mularczyka i A. Kowalskiej (2003), w których przedstawiono postawy uczniów wobec geografii szkolnej, najpierw szkoły podstawowej, a następnie gimnazjum. A przecież głos uczniów w dyskusji o miejscu geografii ma istotne znaczenie – i to nie tylko do bieżącej oceny jej roli, ale także do odpowiedniego kształtowania zmian w systemie edukacji.

Metody badań

W celu określenia znaczenia geografii przeprowadzono w marcu 2006 r. ankietę pisemną wśród uczniów liceum ogólnokształcącego. Wybór szkoły podyktowany był przede wszystkim następującymi warunkami:

- w liceum musiała uczyć się możliwie najlepsza młodzież – zdolna i ambitna, ponieważ to ona, może najlepiej określić znaczenie poszczególnych przedmiotów, których naucza się w szkole. Słaba młodzież – o niewielkich zdolnościach i bez ambicji nakreśliłaby obraz, który nie może być odniesieniem dla ewentualnych zmian w szkolnictwie;
- liceum musiało mieć równomierny rozkład profilów nauczania – nie mogło więc „specjalizować się” np. w przedmiotach ścisłych czy humanistycznych, tak aby młodzież, która się w nim uczy, stanowiła możliwie najpełniejszy i proporcjonalny przekrój zdolności do nauki określonych przedmiotów;
- w liceum musiało być zatrudnionych wielu nauczycieli – tak aby poszczególne przedmioty w różnych klasach (oddziałach szkolnych) prowadzili kolejni pedagodzy. Jednocześnie musieli być oni uznawani za bardzo dobrych specjalistów w swoim zawodzie. Przeciwdziałało to sytuacji, w której słabszy nauczyciel obniża w oczach uczniów rangę przedmiotu, którego naucza.

Wszystkie warunki spełnia III Liceum Ogólnokształcące im. Bohaterów Westerplatte w Gdańsku. Cieszy się ono od lat wysoką renomą, co znajduje potwierdzenie m.in. w publikowanych rankingach szkół, gdzie zawsze zajmuje lokaty w ścisłej czołówce¹, a jednocześnie uczy się w nim młodzież o różnorodnych zainteresowaniach i zdolnościach.

¹ Szkoła znalazła się m.in. w 2004 r. na I miejscu wśród wszystkich liceów ogólnokształcących Polski w rankingu Newsweek Polska (Jaroszewicz 2004).

Ponadto jest szkołą dosyć dużą, w której pracuje blisko 60 nauczycieli. Badanie przeprowadzono we wszystkich drugich i trzecich klasach (oddziałach szkolnych)² III LO w Gdańsku – w sumie 16. Pominięto pierwsze klasy (oddziały szkolne) z uwagi na zbyt mały staż nauki w liceum.

Anonimowe ankiety pisemne wśród uczniów przeprowadziło 10 nauczycieli podczas lekcji 6 przedmiotów (język polski, matematyka, biologia, geografia, historia, wiedza o społeczeństwie). W ten sposób starano się wyeliminować ewentualny wpływ na wynik badania:

- nauczyciela określonego przedmiotu, który był obecny podczas wypełniania ankiety;
- lekcji określonego przedmiotu, na której końcu lub początku uczniowie wypełniali ankiety.

Uczniowie byli informowani, że badanie przeprowadzane jest na prośbę Uniwersytetu Gdańskiego – jednak w celu wyeliminowania wpływu na wynik nie podawano, ani nazwy wydziału, ani też nazwy katedry, w której opracowano ankietę. Ukryty pozostawał dla nich także rzeczywisty cel badania. Ponadto konstrukcja pytań w kwestionariuszu nie sugerowała jakichkolwiek odpowiedzi, a wszystkie przedmioty były w niej traktowane równorzędnie.

Pytania mające na celu ocenienie na ile poszczególne przedmioty są interesujące, oraz przydatne w życiu miały zamkniętą kafeterię wszystkich przedmiotów szkolnych. Badani uczniowie dokonywali oceny tych przedmiotów, których uczyli się lub uczą w liceum, zaznaczając przy każdym z nich wartość od 1 do 6 – a więc, chociaż w ankiecie nie było to powiedziane, odpowiadając ocenom szkolnym, przez co łatwą dla nich w operowaniu. Wynikiem badania dla tych pytań jest średnia arytmetyczna udzielonych ocen. Pytanie mające na celu określenie przydatności poszczególnych przedmiotów w dalszej nauce (np. na studiach) miało charakter otwarty. W odpowiedzi badani uczniowie mogli wpisać jeden, dwa lub trzy przedmioty, z którymi najbardziej wiążą swoją przyszłość. Wynikiem badania jest odsetek wskazań poszczególnych przedmiotów. Polecenie zaznaczenia, którym przedmiotom należy zwiększyć wymiar godzin, którym pozostawić bez zmian, a którym zmniejszyć, miało kafeterię zamkniętą (spis wszystkich przedmiotów szkolnych był identyczny jak w pytaniach określających, które przedmioty są interesujące oraz przydatne w życiu). Badani uczniowie mogli przy przedmiotach, których nie uczą się w liceum, zaznaczyć, czy chcą by był on w nim nauczany³. Wynikiem badania dla tego pytania jest odsetek wskazań dla poszczególnych przedmiotów: zwiększyć/pozostawić bez zmian/zmniejszyć wymiar godzin.

Z uwagi na znaczne podobieństwo, takie przedmioty jak: informatyka oraz technologia informacyjna, a także: wiedza o kulturze oraz historia sztuki, już na etapie badania zostały połączone we wspólne kategorie. Ze względu na niewielki odsetek uczniów, którzy uczęszczają w szkole na lekcje etyki, języka francuskiego i języka szwedzkiego odpowiedzi dotyczące tych przedmiotów, chociaż się pojawiały, nie zostały uwzględnione w niniejszym opracowaniu. Ostatecznie wzięto pod uwagę 16 przedmiotów.

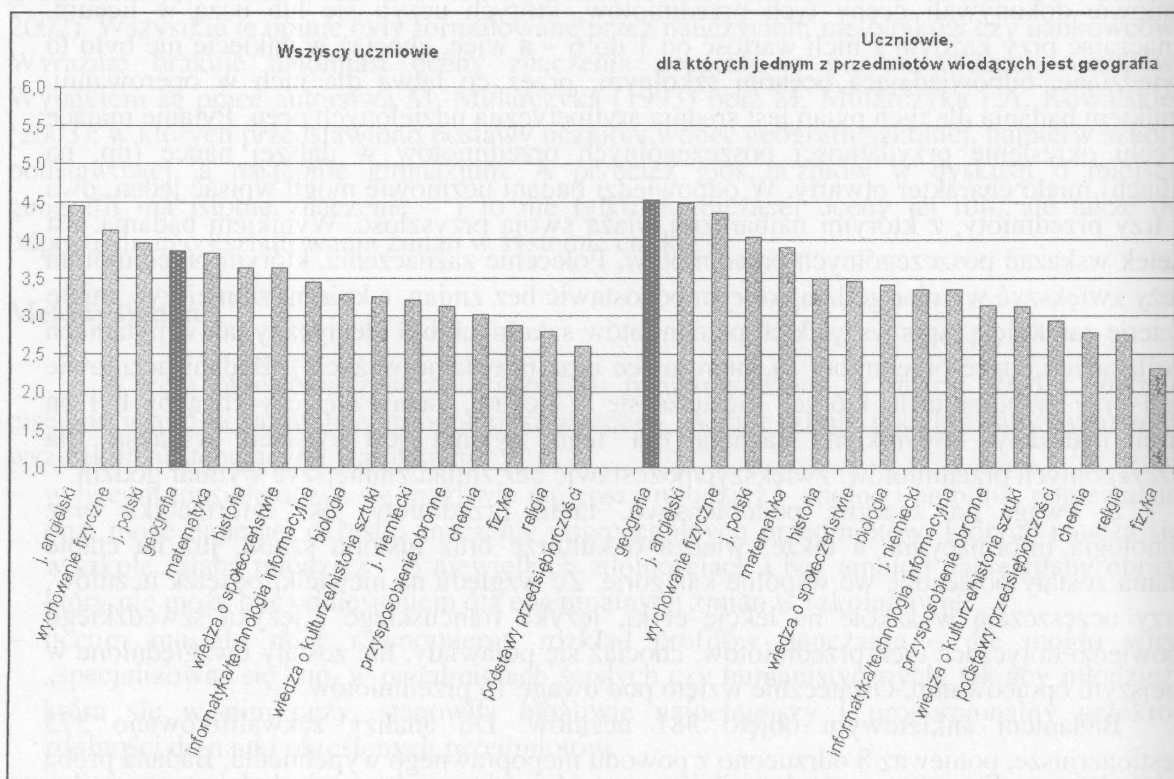
Badaniem ankietowym objęto 381 uczniów. Do analizy zakwalifikowano 373 kwestionariusze, ponieważ 8 odrzucono z powodu niepoprawnego wypełnienia. Badana próba składała się w 63,2% z dziewcząt i 36,8% z chłopców. Uczniowie drugich klas (oddziałów szkolnych) to 55,8%, natomiast trzecich klas (oddziałów szkolnych) to 44,2%. Dla 116 uczniów – czyli 31,1% geografia jest jednym z przedmiotów wiodących, czyli realizują oni rozszerzony program nauczania tego przedmiotu i w związku z tym mają zwiększony jego wymiar godzin. W tej grupie 71,1% to dziewczęta, zaś 28,9% to chłopcy. Uczęszczają oni w 44,8% do drugich klas (oddziałów szkolnych), zaś w 55,2% do trzecich klas.

² Z wyjątkiem klas funkcjonujących w systemie matury międzynarodowej (International Baccalaureate), których zarówno programy nauczania, struktura przedmiotów, jak i ich wymiar godzin, diametralnie różni się od realizowanych w ramach typowych liceów ogólnokształcących w Polsce.

³ Ponieważ w opracowaniu ograniczono się do analizy znaczenia geografii na tle przedmiotów nauczanych we wszystkich szkołach, przedmioty, przy których pojawił się ten rodzaj odpowiedzi zostały pominięte.

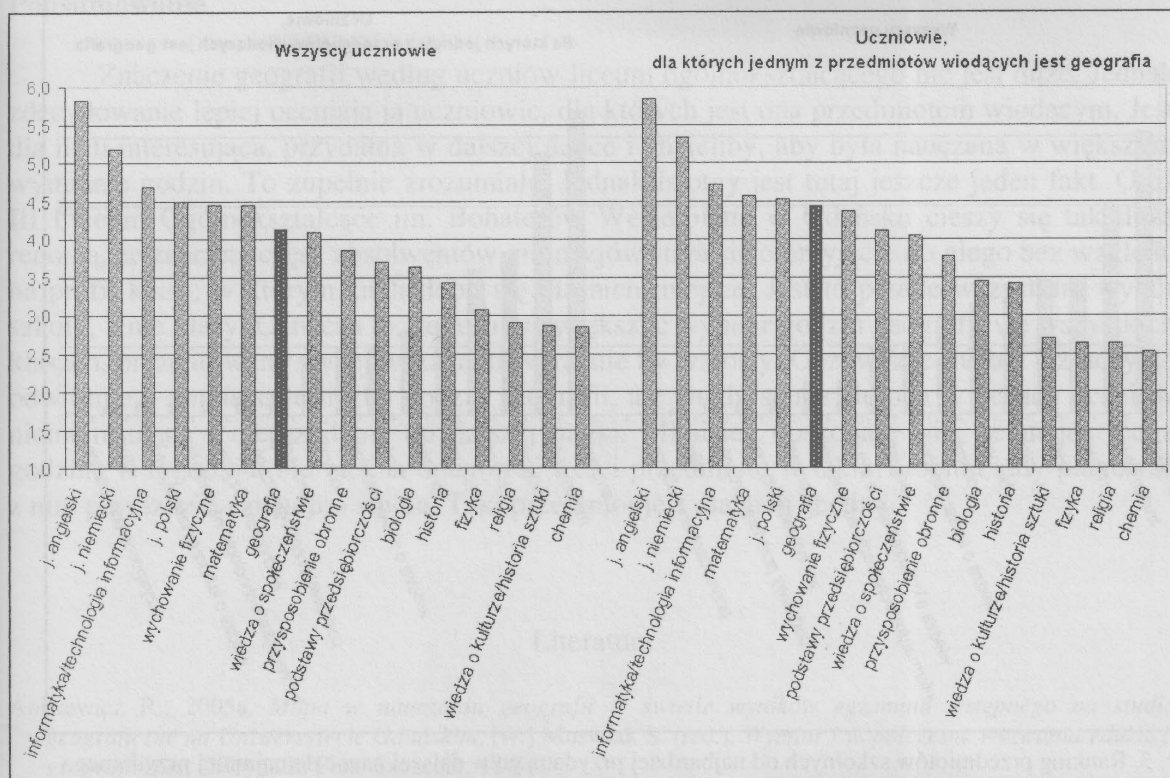
Znaczenie geografii według uczniów

Czy geografia jest przedmiotem interesującym? Jeżeli wziąć pod uwagę to, że uczniowie wszystkich badanych klas (oddziałów szkolnych) umieścili ją na IV miejscu – za językiem angielskim, wychowaniem fizycznym i językiem polskim, można byłoby stwierdzić, że tak (ryc. 1). Jeżeli jednak, przy przedziale wartości od 1,00 (przedmiot nieinteresujący) do 6,00 (przedmiot bardzo interesujący), osiąga ona wynik 3,85, to należy uznać, że jest przeciętnie interesująca. Oznacza to, że uczniowie uważają przedmioty szkolne za stosunkowo mało interesujące – ale geografia na ich tle wypada dosyć dobrze. Znacznie lepiej geografii postrzegają uczniowie z klas, w których jest ona przedmiotem wiodącym, a więc realizowanym według programu rozszerzonego. W rankingu uplasowała się ona na I miejscu z wynikiem 4,53. Wynika to zapewne z dwóch podstawowych przyczyn: po pierwsze naukę w tego typu klasach wybrała młodzież, która jest zainteresowana geografiami, a po drugie z racji większej liczby godzin tego przedmiotu niż w klasach realizujących program w zakresie podstawowym, nauczyciel ma możliwość wprowadzania ciekawych tematów i przeprowadzania ich w atrakcyjnej, chociaż czasami mniej efektywnej, formie.

Ryc. 1. Ranking przedmiotów szkolnych od najbardziej interesującego do najmniej interesującego według uczniów liceum ogólnokształcącego

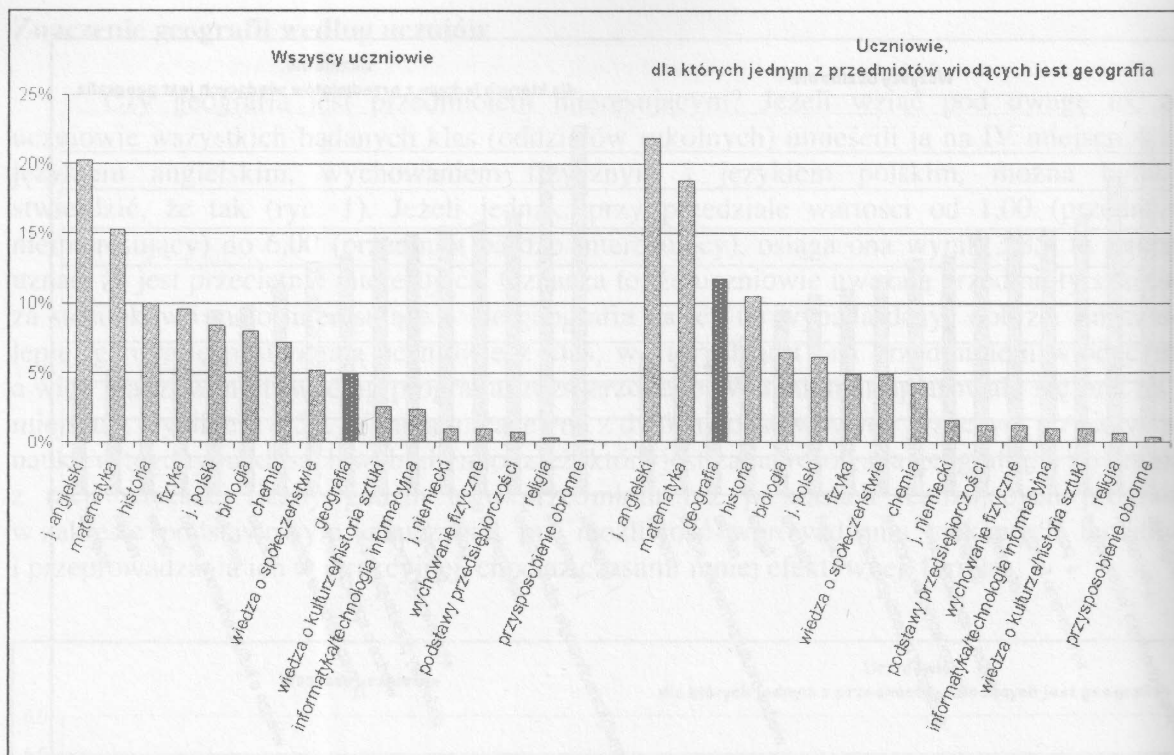
Czy geografia jest przedmiotem przydatnym w życiu? Raczej tak. Co prawda uczniowie umieścili ją na VII miejscu z wynikiem 4,13 (przy przedziale od 1,00 – przedmiot zupełnie nieprzydatny w życiu, do 6,00 – przedmiot bardzo przydatny w życiu), ale wyżej znalazły się przedmioty, które w większości raczej nie są zaskoczeniem: języki angielski i niemiecki, informatyka/technologia informacyjna, język polski, wychowanie fizyczne i matematyka (ryc. 2). Podobnie geografii ocenili uczniowie z klas, w których jest ona przedmiotem wiodącym. Uplasowała się tam ona na VI miejscu z wynikiem 4,43.

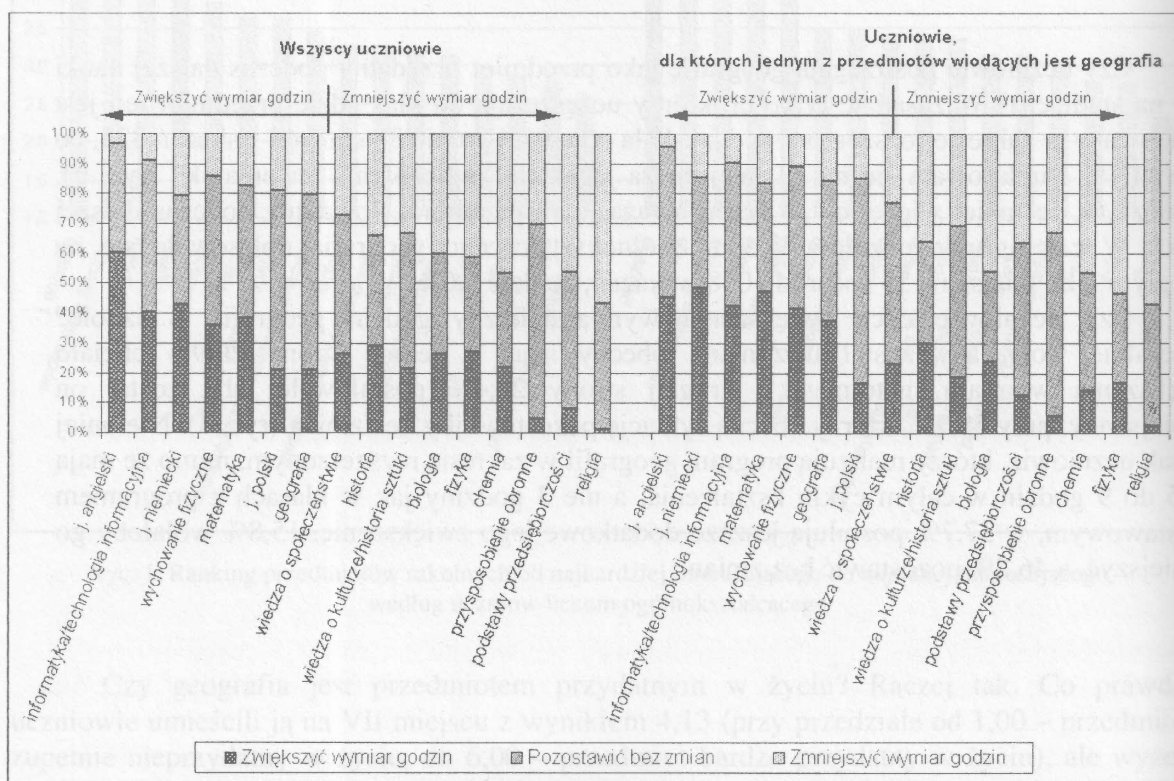
Ryc. 2. Ranking przedmiotów szkolnych od najbardziej przydatnego w życiu do najmniej przydatnego w życiu według uczniów liceum ogólnokształcącego

Czy uczniowie postrzegają geografję jako przedmiot przydatny podczas dalszej nauki (np. na studiach)? W zasadzie tylko ci, którzy uczęszczają do klas gdzie przedmiot ten jest realizowany w zakresie rozszerzonym. Uzyskała ona w tej grupie 38 spośród wskazań 325, co daje 11,7% i uplasowała się na III miejscu za językiem angielskim i matematyką (ryc. 3). Oznacza to, że mniej więcej co 3. uczeń uważa ją za przedmiot przydatny podczas dalszej nauki. W całej grupie uczniów liceum ogólnokształcącego geografia uplasowała się na odległym – IX miejscu z 53 spośród 1068 wskazań, co daje 5,0%.

Czy uczniowie chcą zwiększenia wymiaru liczby godzin geografii w szkole? Generalnie wolą, aby został utrzymany obecny stan. Z jednej strony 20,9% chciało zwiększenia wymiaru, natomiast z drugiej strony 20,4% postulowało, aby został on zmniejszony, przy 58,7%, którzy obecną sytuację pozostawiliby bez zmian (ryc. 4). Niemniej jednak uczniowie, którzy realizują program geografii w zakresie rozszerzonym, mimo że mają od 5 do 9 godzin w całym cyklu kształcenia, a nie 3 godziny jak w klasach z programem podstawowym, w 37,7% postulują jeszcze dodatkowe jego zwiększenie, 15,8% wolaloby go zmniejszyć, a 46,5% pozostawić bez zmian.

Ryc. 3. Ranking przedmiotów szkolnych od najbardziej przydatnego w dalszej nauce do najmniej przydatnego w dalszej nauce według uczniów liceum ogólnokształcącego.

Ryc. 4. Ranking przedmiotów szkolnych, od tych, którym należy zwiększyć wymiar godzin, do tych, którym należy zmniejszyć wymiar godzin według uczniów liceum ogólnokształcącego

Podsumowanie

Znaczenie geografii według uczniów liceum ogólnokształcącego nie jest duże. Jednak zdecydowanie lepiej oceniają ją uczniowie, dla których jest ona przedmiotem wiodącym. Jest dla nich interesująca, przydatna w dalszej nauce i chcieliby, aby była nauczana w większym wymiarze godzin. To zupełnie zrozumiałe. Jednak istotny jest tutaj jeszcze jeden fakt. Otóż III Liceum Ogólnokształcące im. Bohaterów Westerplatte w Gdańsku cieszy się tak dużą renomą, że znaczna część absolwentów gimnazjów stara się o przyjęcie do niego bez względu na profil klasy, w którym znalazłoby się dla nich miejsce. Jest to przede wszystkim wybór szkoły, a nie klasy. Oznacza to, że jeśliby zwiększyć wymiar godzin geografii we wszystkich klasach, prezentowane wyżej wskaźniki wyraźnie by wzrosły. Oczywiście można też uczynić odwrotnie – zmniejszyć liczbę godzin geografii, ale wtedy stanie się ona w oczach uczniów nieinteresująca i nieprzydatna do dalszej nauki. Młodzież doskonale wie, że mając jedną godzinę w tygodniu, nie można opanować treści przedmiotu w takim stopniu, aby planować z nim przyszłość – maturę i studia. Taki przedmiot jest dla nich zbędny.

Literatura

- Anisiewicz R., 2005a, *Mapa w nauczaniu geografii w świetle wyników egzaminu wstępnego na studia geograficzne na Uniwersytecie Gdańskim*, [w:] Musielak S. (red.), *Wymiar i współczesne wyzwania edukacji geograficznej*, Oficyna In Plus, Szczecin, 48-51.
- Anisiewicz R., 2005b, *Olimpiada Geograficzna w edukacji szkolnej XXI wieku*, [w:] Palmowski T., Kopec K. (red.), *Współczesne idee i treści w dydaktyce geografii*, Wydawnictwo „Bernardinum”, Gdynia-Pelplin, 105-121.
- Chełmicki W., Walczak M., 1999, *Edukacja geograficzna*, [w:] Domański B., Widacki W. (red.), *Geografia - polska u progu trzeciego tysiąclecia*, Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 373-396.
- Domachowska K., 1998, *Miejsce geografii w zreformowanej szkole*, *Kwartalnik Geograficzny*, 3, 41-42.
- Jaroszewicz K., 2004, *Indeks szkół*, „Newsweek Polska”, 11, 80-93.
- Jędrusik M., 2002, *Ocena wiedzy geograficznej w świetle wyników egzaminów wstępnych na Wydział Zarządzania UW*, [w:] Ziolo Z. (red.), *Edukacja geograficzna w reformowanej szkole*, Teoria i praktyka, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, 148-152.
- Makowska D., Makowski J., 2004, *Geografia w polskim systemie edukacyjnym*, [w:] Chojnicki Z. (red.), *Geografia wobec problemów teraźniejszości i przyszłości*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 133-156.
- Mularczyk M., 1993, *Postawy uczniów wobec geografii jako przedmiotu szkolnego*, *Geografia w Szkole*, 2, 122-125.
- Mularczyk M., Kowalska A., 2003, *Postawy gimnazjalistów wobec geografii szkolnej*, *Geografia w Szkole*, 5, 272-276.
- Piskorz S., 2000, *Sytuacja geografii jako przedmiotu nauczania w reformowanej szkole*, [w:] Ziolo Z. (red.), *Geografia w reformowanym systemie szkolnictwa*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, 7-19.
- Plit F., 2002, *Nauczanie geografii na poziomie podstawowym i rozszerzonym w nowym liceum*, *Geografia w Szkole*, 1, 33-36.
- Sielatycki M., 1998, *Miejsce geografów w reformie systemu oświaty*, *Kwartalnik Geograficzny*, 4, 24-27.
- Wojtanowicz P., 2000, *Miejsce geografii w bloku przedmiotów zintegrowanych w zreformowanym liceum profilowanym*, [w:] Ziolo Z. (red.), *Geografia w reformowanym systemie szkolnictwa*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, 28-38.